

Uvodna riječ urednika¹

Dopustite mi da u svojoj uvodnoj riječi međunarodnoga znanstvenog skupa *Prijelomne godine hrvatske povijesti/ : Počeci Domovinskog rata (1990.-1991.) //predstavim Projekt Stvaranje Republike Hrvatske i Domovinski rat (1991.-1995.-1998.)*, čiji su se suradnici, uz vodstvo Instituta, najviše angažirali na organizaciji skupa. Počeci projekta sežu u 2001. kad je Vlada Republike Hrvatske 9. ožujka postavila zahtjev da se pokrene istraživanje pod radnim naslovom *Domovinski rat i ratne žrtve u 20. stoljeću*. Uz Hrvatski državni arhiv i njegovu obvezu arhiviranja, sređivanja i objavljivanja građe, Hrvatski institut za povijest dobio je zadaću da pokrije znanstveni dio posla. Tadašnji ravnatelj Instituta dr. sc. Mirko Valentić razgovarao je s nekoliko istraživača tražeći osobu koja bi preuzela vodstvo na novoj zadaći. Kakvo je bilo raspoloženje među istraživačima na najbolji način podsjeća jedan od naslova kojima su novine zabilježile početak rada na povijesti Domovinskog rata, glasi: *Petero povjesničara nevoljko u istraživački tim*.² Dvoje je istraživača odbilo stati na čelo projekta. Dakako, tadašnjem ravnatelju nije preostalo ništa drugo nego da iskoristi svoje ovlasti i da trećega pozvanog na razgovor, koji isto tako nije bio raspoložen mijenjati svoje područje istraživanja, zaduži da preuzme projekt.

Treba naglasiti glavne razloge zašto je tako bilo. Osim što su pozvani povjesničari na Institutu bili usmjereni na nešto starija razdoblja i što po prirodi stvari istraživači nevoljko često mijenjaju svoje teme istraživanja, na njihovu distanciranost prema problematici osamostaljivanja Hrvatske i Domovinskog rata utjecalo je još nekoliko bitnih historiografskih i političkih razloga:

1. U to vrijeme na Institutu nitko nije sustavno istraživao ni razdoblje nakon 1950.-te u Hrvatskoj, a kamoli 80-te i 90-te godine.
2. Velika osjetljivost i politiziranost teme s obzirom na vrijeme u kojem su se u javnosti događale svađe oko problema žrtava, napose u 2. svjetskom ratu i u Domovinskom ratu:
 - a) optužbe da se o spomenu na žrtve i brizi o njihovim najbližima ne vodi dovoljno računa;

¹ Uvodna riječ na otvaranju skupa, prilagođena za tisak.

² Željko Krušel, "Neizvjesna budućnost projekta o Domovinskom ratu", *Večernji list, Panorama*, (Zagreb)14., 15. i 16. travnja 2001.

- b) polemike o sudjelovanju Hrvatske u ratu u Bosni i Hercegovini;
- c) optužbe za nedemokratska ponašanja državnog vodstva, državnih institucija i vodeće političke stranke u vrijeme rata i neposredno nakon rata.

Prevladavanje velikih znanstvenih prepreka i strah od mogućih političkih pritisaka i instrumentalizacije istraživanja najnovije povijesti nije se činilo previše privlačnim izazovom. No, moja dužnost je bila da u dogovoru s ravnateljem osmislim teme koje bi trebalo istražiti. Nakon nekoliko mjeseci naš projekt okupio je osam suradnika koji su istraživali osam različitih tema, pa je tako nastao najveći tim istraživača na Hrvatskom institutu, i to uglavnom znanstvenih novaka. Nova faza otvorena je u kolovozu 2002. kad je projekt dobio znanstvenu potvrdu i Ministarstvo znanosti i tehnologije je dalo novčanu potporu. Ovdje bih htio naglasiti da je to bila jedina uloga koju je država imala u radu na projektu, upravo suprotno spomenutim strahovima. Dakle, autori su imali potpunu slobodu u istraživanju i nije bilo nijednog poziva, štoviše ni pitanja o radu na projektu. Dakle, ako se ukratko rezimira uloga vlade ili, jednostavno rečeno, države i politike, može se reći da je država odredila predmet istraživanja, ali da ona nije određivala rezultate istraživanja. Dakako, to bi trebalo biti samo po sebi razumljivo, ali to posebno naglašavam jer su se čule u javnosti primjedbe da sama činjenica da Vlada inicira istraživanje, određuje granice u kojima bi se trebali kretati povjesničari Domovinskog rata. Jasno je da ne može biti ni govora o tome. Međutim, ta hvale vrijedna pozicija ima i svoje loše strane s obzirom na probleme s izvorima, što bi mogla biti posebna tema nekog skupa na kojem bi trebali sudjelovati i predstavnici Vlade.

U situaciji kad gotovo ne postoji osoba u Hrvatskoj koja nije izravno ili neizravno pogođena ratom i koja ne bi imala o tom ratu svoje mišljenje, mnogi očekuju upravo onakve rezultate istraživanja koji bi bili «usklađeni» s njihovim iskustvima, tj. iskustvima pojedinaca koji bi svoja osobna viđenja i uvjerenja htjeli svesti na razinu historiografskih rezultata. No, historiografija ima svoja pravila i mi od njih ne odstupamo.

Na projektu smo odredili sljedeće ciljeve: istražiti uzroke raspada Jugoslavije i komunističkog sustava, tijek osamostaljenja Republike Hrvatske i uvođenja višestranačkog sustava i demokracije, prikazati ratne operacije i obranu Hrvatske, nastanak i propast Republike Srpske Krajine, vanjskopolitičke aspekte uspostave Republike Hrvatske, borbu za granice Republike Hrvatske, ulogu medija, sudbinu prognanika i izbjeglica te istražiti demografske promjene i ljudske gubitke u Domovinskom ratu. Kao što sam spomenuo, predvidjeli smo angažirati jednoga znanstvenog novaka za problematiku prognanika i izbjeglica, ali u tome nismo uspjeli. Štoviše, nekoliko istraživača je napustilo projekt, pa smo ostali bez istraživača koji bi radili na temama *Uloga medija prije i u vrijeme Domovinskog rata te Uvođenje višestranačkog sustava i utemeljenje Republike Hrvatske*.

Jedna od kritičkih primjedbi u javnosti u vezi s našim projektom odnosila se na činjenicu da nismo angažirali istraživača koji bi obradio hrvatsko sudjelovanje u ratu u Bosni i Hercegovini i ulogu i sudbinu tamošnjih Hrvata. Zaista, to jest tema koja zaslužuje posebno istraživanje, ali, na žalost, ne može se s malim brojem ljudi obuhvatiti sve, i to odmah i sada. Ipak, veliki korak bio je već sam početak istraživanja i rezultati koje ostavljamo nakon razdoblja od 2002. do 2006. A ti rezultati nisu mali i, da budem neskroman, prema broju radova nalazimo se među najuspješnijima na Institutu, ali i u usporedbi sa sličnim projektima na drugim institutima.

Do početka studenog 2006. suradnici na projektu objavili su osam knjiga i oko 30 različitih članaka u znanstvenim časopisima i zbornicima. Uz to, obranjena su tri doktorata i jedan magisterij.³

Posebnu pažnju javnosti izazvao je sam početak rada na projektu, zatim lanjski znanstveni kolokvij, a najveći odjek imale su knjige naših istraživača. Mišljenja su bila najčešće pozitivna, ali bilo je i negativnih osvrta, pa i osobne uvrijeđenosti i polemika. No, nije bilo negativne znanstvene kritike. Najviše su sporove izazvale knjige Davora Marijana *Bitka za Vukovar*, Jakše Raguža *Domovinski rat u Poneretlju*, a obje su doživjele napade nekih sudionika, te Nikice Barića *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, s time da je ovaj put reakcija uslijedila od nekih novinara. Primjerice, neki sudionici nisu prihvatili Marijanovu interpretaciju uzroka pada Vukovara, a neki se ne slažu s Barićevim objašnjenjem uzroka i povoda odlaska velikog broja Srba iz Hrvatske. Neke reakcije treba pripisati onome što sam ranije spomenuo: mnogi imaju svoje čvrsto viđenje događaja i ne mogu prihvatiti kritička stajališta koji se ne slažu s njihovim sjećanjima i uvjerenjima, najčešće temeljenim na osobnim spoznajama ili prihvatanju raznih površnih i jednostranih svjedočanstava. Takvi pojedinci brojne događaje, kojima su svjedočili ili su stvorili mišljenja o njima, izdvajaju iz cjeline događaja i nekritički ih uzdižu na razinu historiografije. Osim toga, ne treba zanemariti ni težnju nekih kritičara za «jakom riječi», tj. senzacionalizmom.

U historiografiji će uvijek biti različitih interpretacija, pa je takvo stanje i u vezi s poviješću Republike Hrvatske i Domovinskog rata. Dakle, to nije specifičnost samo navedenog razdoblja, nego se odnosi na svako povijesno istraživanje. Kao što postoji politički pluralizam, tako će pluralizam biti uvijek prisutan i u interpretacijama prošlosti. No, čini mi se da mnogi još uvijek ne prihvaćaju tezu da postizanje jedinstvenog mišljenja ili drugim riječima «istine» nije konačni cilj historiografije jer je historiografija ipak interpretativna znanost. Međutim, treba naglasiti dvije otežavajuće okolnosti našeg istraživanja: vremenska distanca, jer je za nama tek nekoliko godina odmaka od razdoblja koji želimo rekonstruirati i objasniti, ali i činjenica da smo svi suradnici na projektu sudionici ili svjedoci događaja kojima se bavimo.

³ Vidi: <http://bib.irb.hr/>

Na kraju želim podsjetiti da je prije skoro godinu dana naš institut organizirao znanstveni kolokvij *Domovinski rat 1991.-1995.: Problemi i rezultati istraživanja* (12. prosinca 2005.). Danas nastavljamo sa sličnim skupom, a vjerojatno će to, iako ne nužno svake godine, postati praksa na Institutu da se povremeno neki skup posveti određenom problemu iz Domovinskog rata. Ove godine odlučili smo obraditi same početke rata, dakle 1990. i 1991., ali i da uz obradu vremenski užeg isječka u odnosu na skup iz 2005. istodobno proširimo krug sudionika pozivanjem povjesničara, sociologa, politologa i demografa iz Hrvatske i inozemstva koji se bave tom tematikom.

Zdenko Radelić

Sudionici skupa i naslovi objavljenih referata

- **dr. sc. Milan Kruhek**, *Pozdravna riječ*
- **dr. sc. Zdenko Radelić**, *Uvodna riječ urednika*

- **dr. sc. Nikica Barić**, *Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.*
- **dr. sc. Albert Bing**, *Hrvatska i ljudska prava 1990.-1992. - okvir za istraživanje (etnocentrizam, autoritarni populizam, ljudska prava i demokracija)*
- **dr. sc. Damijan Guštin**, *Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslavenskom državom (od »nenačelne koalicije« do raspada vojnog saveza 1989.-1991.)*
- **dr. sc. Vera Katz**, *Hrvata u opkoljenom Sarajevu*
- **mr. sc. Mario Kevo**, *Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije, 1981.-1991.-2001.*
- **dr. sc. Ivo Lučić**, *Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja*
- **dr. sc. Davor Marijan**, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.*
- **dr. sc. Dunja Melčić**, *Njemačke diskusije o ratu 1991.-1992. Jedna skica*
- **Davor Pauković**, prof., *Predizborna kampanja u Hrvatskoj 1990. u svjetlu hrvatskog i srpskog novinstva*
- **dr. sc. Sabrina P. Ramet**, *Priznati, ili ne priznati - Politika Sjedinjenih Američkih Država prema Hrvatskoj, 1990.-1991.*⁴
- **dr. sc. James J. Sadkovich**, *Franjo Tuđman i problem stvaranja hrvatske države*
- **dr. sc. Dražen Živić**, *Demografske prilike u Hrvatskoj početkom 1990-ih godina*
- **dr. sc. Ozren Žunec**, *Socijalna konstrukcija pobune Srba u Hrvatskoj 1990.-1995. godine*

⁴ Autorica zbog spriječenosti nije nastupila na skupu.

Na skupu su sudjelovali i:

- **dr. sc. Ksenija Turković**, *Vrijednost ICTY-a kao sredstva za otkrivanje povijesne istine*
- **dr. sc. Ivan Jelić**, **mr. sc. Petar Bašić**, *Metodološki problemi i posebnosti proučavanja povijesti Domovinskog rata u istočnoj Hrvatskoj*
- **mr. sc. Ivica Miškulin**, *Zapadna Slavonija 1990.-1991.*
- **mr. sc. Jakša Raguž**, *Razaranje Dubrovnika 6. prosinca 1991., medijske reakcije i političko - strateške posljedice*